

Пародійний характер роману Чака Паланіка «Прокляті» та підходи до його відтворення у перекладах

С. Ю. Даниліна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: sv.danilina@gmail.com

Paper received 23.08.17; Accepted for publication 28.08.17.

Анотація. У статті розглядається пародійність роману Чака Паланіка «Прокляті», що ґрунтується на обігруванні функціональних рис дискурсів екологічно-свідомого способу життя, консюмеризму, гламуру і політкоректності, та досліджуються шляхи досягнення пародійного ефекту в першотворі. Аналізуються відповідні лексико-стилістичні засоби оригіналу, специфіка їхнього комунікативного впливу і перекладацькі прийоми, що застосовуються для функціонально адекватного відтворення комунікативного ефекту в перекладах роману українською і російською мовами.

Ключові слова: пародія, Паланік, перекладацькі трансформації, функціонально адекватний переклад.

Романи сучасного американського письменника Чака Паланіка, які вирізняються неконвенційними сюжетами, маргінальними героями з непростим ставленням до світу, мінімалістичним ідіостилем, характерними іронією і пародією, представляють непросте завдання для перекладача. Оскільки пародійну доміанту можна вважати одним з дискурсотвірних чинників прози Паланіка, дослідження пародійної інтонації автора в ракурсі перекладу є актуальним для її адекватного відтворення у друготексті. Метою цієї статті є розглянути способи створення пародійності у романі «Прокляті» і дослідити шляхи її відтворення у перекладах твору українською та російською мовами.

Матеріалом дослідження слугує роман Чака Паланіка «Прокляті» в оригіналі та перекладах українською та російською мовами. Завданням дослідження є з'ясувати і порівняти перекладацькі стратегії щодо передачі авторської інтенції у перекладах роману українською та російською мовами та визначити, які з них виявляються найбільш вдалим. Оскільки об'єкт нашого дослідження належить водночас до галузей перекладознавства і літературознавства, у нашій статті ми керуємося, передусім, методологією літературознавчого (або ж літературно-художнього) напрямку у перекладознавстві, залучаючи метод лінгво-перекладацького дослідження (трансформаційний, контекстуальний, компонентний, структурно-семантичний аналіз, дескриптивний, порівняльно-зіставний методи).

На сьогоднішній день Чак Паланік є одним з найпопулярніших авторів у світі, його романи залюбки перекладаються різними мовами. Відтак, актуальність розвідки полягає у нагальності її тематики, адже пародія вважається не лише засобом творення літератури постмодерну, а і модусом сьогоденного життя. Це явище досліджується у філософських, літературознавчих, лінгвістичних студіях. Втім, у ракурсі перекладознавства, а тим більше, саме у прозі Паланіка, воно ще не отримало широкого висвітлення. Наша розвідка – одна з небагатьох спроб розгляду пародійності творів Паланіка з точки зору перекладознавства.

Нетрадиційний сюжет роману «Прокляті» характерний для творчого підходу Чака Паланіка. В основі твору – роздуми мертвої тринадцятирічної дівчинки, до яких вона вдається у пеклі. Незважаючи на невеселу тематику, стиль оповіді головної героїні Медісон Спенсер, а також фірмові «рефрени» Паланіка, що зустрічаються у тексті з певною регулярністю, часто викликають у читача посмішку. Своєю гумористичністю роман завдячує, насамперед, тонкому почуттю гумору, який відчувається в ідіолекті Медісон, а також самій

побудові, тематиці та алюзивності роману, однією з головних рис якого є його пародійне підґрунтя, що його пояснює сам автор у численних інтерв'ю [1; 2; 3].

Прикметною рисою пародійності, характерною саме для цього роману, є обігрування характерних для певного дискурсу функціональних рис, наприклад, клішованості, повторюванні певних формулювань, ненатуральності тощо. Техніка досягнення пародійної тональності оповіді ґрунтується на контрастності на стилізовому рівні, коли обігрується несумісність лексико-стилістичних засобів і контексту їхнього вживання.

Наскрізним прийомом у романі «Прокляті» виступає застосування кліше та формулювань, звичних для дискурсу консюмеризму, гламуру, екологічно-свідомого способу життя, що їх головна героїня використовує у будь-яких ситуаціях (як у своєму реальному житті, так і у пекельній дійсності). Контрастність ненатуральності фраз і щоденності ситуацій з життя людей створює комічний ефект, який прослідковується впродовж всього тексту. Зауважимо, що у словах Медісон – на відміну від її батьків, для яких шаблонні вирази гламуру і політкоректності є невід'ємною рисою мовлення, відчувається іронія, наприклад:

“<...> *Other girls learned to recite the Ten Commandments. I learned to reduce my carbon footprint. In our Aboriginal Skills workshop, in Fiji, we used certified organically grown, sustainably harvested fair-trade palm fronds to weave these crappy wallets that everybody threw away*” [4, с.18].

У репліці Медісон зустрічаємо популярні сьогодні сталі вирази *carbon footprint*, *organically grown*, *sustainably harvested*, *fair trade*, характерні для дискурсу економічно обґрунтованого і здорового способу життя. Оскільки такі концепції, знані у західних країнах, не є настільки ж популярними і розповсюдженими в Україні та Росії, то – хоча для них вже існують стандартні варіанти перекладу, для їхнього достовірного і зрозумілого відтворення перекладачеві доводиться залучити описовий переклад: *«Інші дівчатка вивчали Закон Божий – я навчалася зменшувати екологічні наслідки свого життя. На заняттях із «навичок аборигенів» ми використовували сертифіковані, вирощені за допомогою органічного добрива, зібрані в такій кількості, щоб не порушувати екосистему, придбані на паритетній основі пальмові гілки – щоб робити з них жалюгідні гаманці, які потім усі викидали геть»* [5, с.24]. – Для поняття *carbon footprint* в українській вже є сталий еквівалент «вуглецевий слід», втім, на прагматичному рівні їх навряд чи можна вважати повноцінними альтернативами. Тому цілком виправдано в українському варіанті залучений більш зрозумілий для читача описо-

вий переклад, який водночас зберігає стандартизованість та ідіоматичність вихідного тексту (ВТ). “Organically grown” передається через трансформацію конкретизації «за допомогою органічного добрива», що звучить більш природно ніж «органічно вирощені». Вираз “sustainably harvested” описує реалію, невідому у нашій культурі, коли процес вирощення лісів регулюється спеціальними правилами, що забезпечують оптимальний баланс їхнього використання і відновлення, а ліси, які відповідають нормам, отримують спеціальний сертифікат. Тут також описовий переклад видається найкращим варіантом. Fair trade – тенденція закупівлі товарів з країн, що розвиваються, за оптимальними для виробників цінами, щоб забезпечувати не лише мінімальний прибуток, а і покращення соціальних стандартів, тому альтернативним варіантом міг би бути «придбани за оптимальною ціною пальмові гілки».

«Обычные девочки учили наизусть десять заповедей, а я — как сокращать свой углеродный след. В мастерской по обучению ремеслам аборигенов Фиджи (я не шучу) мы плели из сертифицированных, выращенных без удобрений, собранных без вреда для окружающей среды, а также проданных по справедливым ценам пальмовых волокон дешевые сувенирные бумажники, которые все равно потом выбрасывались» [6, с.28] - у російському перекладі замість не дуже зрозумілого «углеродного следа» можна було б залучити описовий переклад «сокращать негативное влияние моей жизни на окружающую среду», що звучав би більш «бюрократично», у виразі «выращенных без удобрений» не вистачає модного зараз прикметника «органический» (наприклад, «выращенных на органических удобрениях»), фраза «собранных без вреда для окружающей среды» - хоча і не дуже точно передає смисл оригіналу, є прийнятною з точки зору передачі загальної ідеї та запобігання надлишкової розлогості у перекладі. Водночас, треба визнати, що російський текст звучить менш виразно за оригінал через недостатню «заформульованість» російськомовних еквівалентів, що видаються радше просто розмовним описом поняття, про які йдеться у ВТ. Зауважимо також, що з неясних причин Катерина Мартинкевич додає у цільовому тексті (ЦТ) коментар «я не шучу», якого не було в оригіналі, замінює «пальмове листя» на «пальмовые волокна», що деформує уявлення про вигляд гаманців, а також експліцитно виражає почуття оповідачки «все равно выбрасывались», чого не було у ВТ. Звичайно, емоційний стан Медісон легко зрозуміти, але нам видається, що стриманість у вираженні почуттів – притаманна героїні риса, тому читач має їх зрозуміти сам, без додаткових підказок, просто у результаті детального опису ситуації.

Одним з численних прийомів, що їх залучає Паланік, аби познущатися з гламурного стилю життя є обігрування його атрибутів (відомих марок одягу, взуття, косметики, годинників тощо) у контексті того, наскільки успішно вони склали тест на витривалість у пекельних умовах. Антоніна Івахненко вдається до доместикації численних власних назв марок, моделей, журналів тощо. Показовим для її стилю можна назвати такий приклад: “Do NOT die while wearing cheap shoes. <...> anything plastic melts, and you don't want to walk barefoot over broken glass for the rest of eternity. When it comes your time, when the proverbial bell tolls for thee, seriously consider wearing a basic low-heel Bass Weejun penny loafer in a dark color that won't show dirt” [4, с.11].

«<...> не треба вмирати, маючи на ногах дешеві туфлі. <...> пластик розчиняється при достатньо низькій температурі, а вам навряд чи хочеться цілу вічність ходити босоніж по битому склу. Коли ваш час прийде, коли славнозвісні дзвони продзвонять і по вас, серйозно замислитесь над тим, щоб взяти класичні шкільні туфлі, темні (щоб не було видно бруду) і на низьких підборах, хоча б «Басс Віджис» [5, с.17]. Перекладачка вдало включає до ЦТ описовий переклад званої в Америці моделі “penny loafer” – мокасинів на низькому підборі з характерними прорізами на передній частині черевика. Хоча в українському і російському модному дискурсі вживається також транскрибована назва «лофер» або ж «лоуфер», перекладачка, напевне, вирішила, що не всі читачі зможуть уявити, про яке взуття йдеться. Марку черевиків транслітеровано. На нашу думку, тактика одомашнення назв, яку обрала А.Івахненко, не має очевидних вад на противагу можливого збереженню у друготексті марок і назв в оригінальному написанні, адже читачі, які з ними знайомі, легко догадаються, про що йдеться. Для читачів не настільки обізнаних з модними трендами авторська інтенція буде цілком зрозуміла з контексту. Варто відзначити також трансформацію додавання «пластик розчиняється (мабуть, все-таки «плавиться») при достатньо низькій температурі»: інформація, яка не виражається явно, а лише розуміється у ВТ, додає природності звучання українському тексту. Алюзія на рядки Джона Донна і назву роману Ернеста Гемінгвея демонструє начитаність дівчинки і «літературоцентричність» її мовлення. Медісон, взагалі, дуже часто пригадує літературних персонажів та кіногероїв, замислюється над рисами їхніх характерів, порівнює з ними своїх друзів.

«<...> не вздумайте умирати в дешевій обуві. <...> Все пластмассовое плавится. Так что если не хотите остаток вечности шлепать по битому стеклу босиком, когда по вас зазвонит пресловутый колокол, серьезно подумайте, не надеть ли мокасины. Желательно темные, чтобы не было видно грязи» [6, с.20]. Російська перекладачка вдається до тієї ж тактики транскрибування марок і назв, хоча у цьому прикладі у ЦТ наявна трансформація вилучення. Напевне, К.Мартинкевич вважала, що власна назва лоферів нічого не скаже російськомовній аудиторії, і крім того, не є суттєво важливою з точки зору прагматичної складової. Все ж таки, інтонацію Медісон, яка надає читачам чіткі рекомендації щодо марок, фасонів і кольорів, у перекладі частково загублено. Зазначимо також, що просторічний вираз «шлепать по стеклу» не видається характерним для розвиненого, лексично багатого мовлення дівчинки, яке, навпаки, тяжіє до наукоподібних, «непростих» слів. Назагал, російський переклад у цьому випадку звучить коротше за оригінал, наявна граматична трансформація членування речень.

Цікавим у цьому ж контексті є приклад трансформації додавання, яка підкреслює стилістичні риси, що з них глузує автор. Фразу “you can smell her dime-store perfume like a mixed-fruit flavor of chewing gum or instant grape drink” [4, с.14] українською відтворено як «сильний сморід <...> не здатен подолати аромату її дешевих парфумів, схожого на аромат фруктів, «ідентичного натуральному», чи запаху розчинного напою «виноград» [5, с.21]. Хоча словосполучення «ідентичний натуральному» відсутнє в оригіналі, воно видається органічним для акцентування глузливих намірів ВТ. Зазначимо, що на відтворення реалії “dime-store per-

fume” (буквально «парфум з магазину «Все по 10 центів») перекладачка залучила прийом смислового розвитку «дешевий парфум».

Російський переклад «я слышу аромат ее духов из магазина «Всё за доллар», похожие на фруктовый запах жевательной резинки или шипучки» [6, с.25], бодай не такий виразний, як український варіант, змістовно ближчий до оригіналу. Знайдені вдалий відповідник для відтворення реалії - назви магазину і влучна конкретизація «шипучка», хоча чомусь опущене означення «виноградной (шипучки)».

Уособленням дискурсу політкоректності у романі виступає мати Медісон, кінозірка і світська левиця, яка всиноблює на свята, а потім здає назад до притулків дітей з неблагополучних країн, підбирає стрічки благодійних організацій у залежності від кольору вбрання, посилає доньку до екологічно свідомого табору, пересуваючись на реактивному літаку, тощо. Фрази мами Медісон виступають у романі іронічними «приспіваними», коли дівчинка уявляє, як би мама прокоментувала ту чи іншу ситуацію, з якою вона стикається у пеклі. Всі вони звучать у одному, політкоректному, «ключі», і хоча для створення функціонально адекватного ЦТ достатньо вдатися до тактики буквального перекладу, у деяких випадках, коли у першотексті наявні кліше або ж характерні саме для ідіолекту героїні вирази, у друготексті необхідно знайти їхній культурний відповідник.

Наприклад, для фрази “As my mom would say, “Madison, you’re dead... now, stop being so needy” [4, с.46] слово *needy* виділено іншим шрифтом, аби підкреслити, що воно несе специфічне для жінки навантаження або ж часто нею використовується. Медісон уявляє таку фразу в ситуації, коли вона хоче побалакати з новими друзями про зв’язок між смертю і почуттям провини, що має виникнути у померлого. Однак, друзі мовчать, ніхто не торкається цієї теми, отже й Медісон не починає розмову.

А.Івахненко вдається до трансформації заміни та пі-

дбирає для українського тексту вдалий культурний відповідник, який – за своєю затертою клішованістю та незрозумілістю – цілком пасує до ідіолекту героїні: «Мама сказала б: «Медісон, ти вже мертва... Тож припини бути такою емоційно залежною» [5, с.56].

У російському перекладі також застосована трансформація заміни на ситуативний відповідник: «Медісон, ты же покойница... Вечно ты чего-то ждешь от других» [6, с.63]. Втім, такий переклад звучить надто «рівно», у ньому не відчувається властивого мовленню героїні колориту. Альтернативним був би варіант з описовим перекладом, що, звичайно, подовжує фразу, але може бути виправданий з точки зору збереження прагматичного рівня еквівалентності: «Медісон, ты ведь умерла... Перестань демонстрировать повышенную потребность во внимании».

З наведених вище прикладів випливає, що у випадках пародії, що ґрунтується на функціональних особливостях певних дискурсів, часто для знаходження функціональних еквівалентів необхідно залучати перекладацькі трансформації, передусім, заміни і додавання, які надають ЦТ природного звучання і допомагають створенню адекватного прагматистичного ефекту. У випадках, коли у ВТ вживаються сталі вирази на позначення певних реалій, що не існують у цільовій культурі, процедурою вибору має стати описовий переклад зі збереженням функціональних рис, наявних у першотексті. Для передачі характерних рис мовлення героїв, що мають специфічні конотації у тексті роману, за принципом функціональної адекватності залучаються культурні або ситуативні еквіваленти. Як у будь-якому випадку відходження від буквального перекладу, у відтворенні пародії, що базується на функціональних рисах дискурсів, перекладачеві потрібно керуватися принципами прагматистичної відповідності елементів ЦТ стилістиці оригіналу та уникати уведення до тексту чужерідних компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Palahniuk, Chuck. I wrote the book while my mother was dying of cancer. An Interview with Chuck Palahniuk [Е. ресурс] // The Observer. 4.09.11. – Режим доступу до журналу : <http://www.guardian.co.uk/books/2011/sep/04/chuck-palahniuk-fight-club-interview>
2. Palahniuk, Chuck. Damned if you do. An Interview with Chuck Palahniuk [Е. ресурс]//Interview. – Режим доступу до журналу : <http://www.interviewmagazine.com/culture/chuck-palahniuk-damned#page2>
3. Palahniuk, Chuck. Chuck Palahniuk finds hell in an author’s suite. An Interview with Chuck Palahniuk [Е. ресурс] // Litreactor. 18.11.11.- Режим доступу до журналу : <http://litreactor.com/interviews/chuck-palahniuk-finds-hell-in-an-authors-suite>
4. Palahniuk, Chuck. Damned / Chuck Palahniuk. – New York: Anchor Books, 2012. – 256 p.
5. Палагнюк Ч. Прокляті / Чак Палагнюк; [пер. з англ. А. Івахненко]. – Харків: Фоліо, 2012. – 287 с.
6. Паланик Ч. Проклятые / Чак Паланик; [пер. с англ. Е.Мартинкевич]. – М.: АСТ, 2013. – 320 с. – Режим доступу : <http://www.altbook.ru/index.php/site/damned>

REFERENCES

5. Palahniuk Ch. Proklyati [Damned]. Kharkiv, Folio, 2012. 287 p. Available at : <http://www.altbook.ru/index.php/site/damned>
6. Palanik Ch. Proklyatyte [Damned]. Moscow, AST, 2013. 320 p.

Parodic Nature of Chuck Palahniuk’s ‘Damned’ and Approaches to Its Rendering in Translations

S. Yu. Danilina

The article examines the parodic nature of Chuck Palahniuk’s novel “Damned” based on parodying the functional features of ecologically friendly way of life, consumerism, glamour and political correctness discourses, and the ways of achieving parodic effect in the source language. The corresponding lexico-stylistic resources of the original and their communicative function are discussed, as well as the translation methods employed in the Ukrainian and Russian texts to make them functionally adequate.

Keywords: parody, Palahniuk, functionally adequate translation, translation transformations.

Пародийный характер романа Чака Паланника «Проклятые» и подходы к его воспроизведению в переводах

С. Ю. Данилина

В статье рассматривается пародийность романа Чака Паланника «Проклятые», в основе которой обыгрывание функциональных особенностей дискурсов экологического образа жизни, консьюмеризма, гламура и политкорректности. Исследуются пути достижения пародийного эффекта в оригинале. Анализируются соответствующие лексико-стилистические средства романа, специфика их коммуникативного влияния и переводческие приемы, которые используются для функционально адекватного воспроизведения прагматистического эффекта в украинском и русском переводах произведения.

Ключевые слова: пародия, Паланик, переводческие трансформации, функционально адекватный перевод.